

L'ESTRUCTURA DE LES PETITES COSES

Begoña MOVELLÁN QUESADA
Pintora

El meu poble, encara que s'ha construït a sobre de poblaments molt antics i de civilitzacions que l'anaven conquerint i transformant, d'allò que en realitat ha estat fet és de paraules i... ho estarà sempre.

Potser el que relaten els fragments de ceràmica fenícia s'assembla encara al contingut de les primeres fotografies en què apareix Guardamar a començaments de segle, on, a més de trobar representades les eines, els objectes personals, el paisatge o fins i tot una petita cuina de llenya a l'interior d'un habitatge, també ens fan analitzar com es vivia en aquell temps, com eren els rituals socials, la importància del saber, de l'estudi, de les relacions humanes abans i després de la guerra, i, molt especialment, aquestes imatges retraten els relats privats que fan de qualsevol biografia personal una pintura històrica amb una forta necessitat de representació com si pertangueren a l'aixovar d'una civilització trobada en el passat.

Potser, com a pintora, en un principi la gent em portava les fotografies antigues per fer quadres a l'oli dels seus familiars, dels paisatges perduts del poble o dels seus records més estimats, però van ser per les paraules amb què verbalitzaven les imatges, que més tard les vaig enregistrar i fer d'elles un document gràfic o literari, les que em motivaren a investigar a fons la tradició oral d'aquest legat testimonial que desconeix el valor de la seua parla i la saviesa transmesa a través de generacions centenàries. El Tio Russo, El Llebrete o la Tia Jaumota mentre treien la caixa de fotos parlaven i deien coses transcendents. Em deien: «la vida, la meua vida, no es aquesta d'ara, la meua vida va ser aquell anar i tornar a la mar en plena nit o aquell forn de pa, on es pastava el minxo que va donar de menjar a les famílies que sense possibilitats, sense ideologia i sense esperança, tenien tanta fam».

Per aquestes petites coses vaig escriure aquest altre relat que, encara que sembla fet de literatura, està fet en realitat de petits fragments de ciència i de poesia, de la mateixa poesia que han conservat els entrevistats i, especialment, la gent més gran de Guardamar, malgrat les dificultats personals, i de la ciència que s'ha transmès a partir de l'experiència i de la història dels seus avantpassats.

En un dels possibles recorreguts pels carrers de Guardamar que podríem seguir habitualment per arribar a un lloc determinat, podem trobar una sèrie d'imatges fortuïtes i espontànies que es van repetint amb freqüència, cada dia, com si en el seu traçat dispers o en la seua aparició casual evocaren, com si fóra un ritual, un petit relat.

Aquesta literatura feta amb portes que deixen veure xarxes penjant de les cadires, dones cosint nyores o gent que s'engronsa a la porta i conversa a les nits d'estiu a la fresca, entrellança accidentalment l'escenari d'aquest recorregut que conforma, a poc a poc, la trama de la nostra existència i és, potser, en aquests petits instants on es mostren irrepitiblement les coses, es caracteritzen els nostres desplaçaments, es concreta la nostra identitat i, sobretot, se'ns parla del temps, de la seua duració i de la seua memòria.

L'estructura dels petits esdeveniments és la que relata aquesta peculiar genealogia del poble, d'aquest poble que encara roman i que va adaptant la seua estructura a la que contenen les vivències recollides en les cançons de la mar, en les finestres obertes de les cases o en l'arribada a casa del llaurador, descripció de la fragilitat de la vida a través del seus gestos petits però significatius.

Foto 1. Família d'Alejo a la plaça Pescadors (1955).

Aquesta poesia agrària que s'ompli de simbologia quan el llaurador arriba a casa amb la collita als braços i amb la flaire a camp mullat pel ruixat de la nit, ens fa creure que la generositat de la terra és infinita. Potser la raó per la qual ell justifica el sentit de la seua existència és per la tornada a casa i pel contingut especial que li concedeix a aqueix

moment en què, a llum de cresol, soparà calent amb la família i deixarà que les preocupacions més antigues, es queden enrere.

La resistència de l'avi d'Alejo, *el Pablico*, era semblant a la fusta vella del llegó que es clavava en la paret per fer d'estaca i acceptar per sempre aquest altre lloc, on des d'ara també es penjarien altres llegons, i amb aquesta condició cíclica i recurrent de les coses és com també la personalitat del llaurador s'assembla metòdicament a la natura. Per això, la raó que per a ell descrivia tota la seua dedicació al camp, es podia concretar en aquest gest trivial i mínim, en aquest gest seu que complaïa i completava plenament la seua tornada a casa i que definitivament, a l'acabament de la seua vida, es dibuixaria de nou en aquell altre gest determinant i finit que per sempre faria desaparèixer tot el que fins ara i moments abans de morir, havia representat per a ell: «te'n recordes Manela... –li deia a la seua dona quan arribava a casa amb la camisa carregada de suor i penjava el llegó en l'estaca–. Quina felicitat, Maneleta! Quina felicitat!».

I Manela, que esperava que el pensament d'aquell home, al final de la vida, s'encomanara a Déu, comprovava com aquelles paraules massa inadmissibles per a ella ostentaven de nou aquest gest maleït que li tornava a dir com, al cap de tants anys, el seu home no li pertanyia, perquè en realitat no pertanyia a ningú, ni tan sols li pertanyien els seus orígens ni la seua voluntat, sinó que sempre va pertànyer a la terra d'on brollaren la seua identitat i els seus actes i que el féu fidel a l'evolució del temps i a les mateixes lleis de la natura que ara, tanmateix, produïen la seua decadència i el seu esgotament.

Foto 2. Antonio *el nano* amb bicicleta (1956)

Aquesta realitat del llaurador que ens descriu la trajectòria d'una vida inseparable a les hores al sol, a les estacions o al cicle agrari ens parla també del fràgil equilibri entre l'esforç immens i prolongat de l'ésser humà contra els elements i la voluntat d'una natura persuadida. Aquest senzill llaurador, destinat a desaparèixer, ratifica una vegada més la continuïtat de l'existència amb la seua constància i la seua comesa sobre la vida.

També el llaurador que encara avui solca la terra, més que alterar la seua aparença, és qui arriba fins al seu cor, i a més de ser capaç d'aprofundir en el seu coneixement igual que un botànic, un biòleg o un meteoròleg, es diferencia de tots ells en què, per sobre de tot, el que més estima és el seu paisatge.

El paisatge del meu avi estava ple d'herba fresca amuntegada a la bicicleta, fet d'eines penjades a l'esquena i disgregat en la terra que entrava i eixia entre els dits de les espadenyes de pell. La composició química d'aquesta terra estava feta d'esdeveniments de sempre, de civilitzacions antigues, de pedres arrelades i de temps de calamitats i, així i tot, aquell fragment de terra era el que el meu avi més s'estimava al món, perquè va comprovar com eixa terra que treballava era similar a la mateixa terra on va caure ferit per una bala a la cuixa esquerra trenta anys enrere, i que tots aquests anys de diferències i tots aquests segles d'història els podia convertir en collita en un petit hort al seu poble al sud d'Alacant.

Amb una ferida lleu i per no tornar al front, el mateix Alejo l'explicà que podria mantenir-la oberta si introduïa panses entre la pell i els embenats o, si de tant en tant, la fregava amb una pell de bacallà que la fera envermellar. I així ens contava com la va fer supurar durant mesos entre la Beneficència d'Alacant i l'Hospital de Crevillent fins que va acabar la guerra i va tornar a casa per fer-se jornalera a la mar o a la terra com van fer tots els que, com ell, també van tornar.

Després de veure per aquelles terres famílies que s'allunyaven de les seues cases caminant, carregades de matalassos a l'esquena i anar-se'n enllloc perquè no hi havia on anar, després d'haver estat intolerable la vida de l'home i també la seua pròpia realitat, podem entendre perfectament com el meu avi contemplava aquella terra al seu bancal desproveïda de colors forts i d'elements sorprenents i com, des de la seua tornada al camp, podia adonar-se del significat de les petites coses, que des d'ara i fins al final de la seua vida serien les mateixes que l'alliberarien de la por que va patir, sobretot per aquells que l'estigueren esperant durant aquells anys.

Per això quan de matinada bufava el llevant molt fort, s'alçava del llit i se'n anava al camp amb bicicleta a fer una bardissa de canyes de cara a la mar per protegir del vent les mates tendres de les nyores, se'n adonava que no tan sols era el protector de la seua collita, sinó que també aquesta

petita acció esdevindria per sempre la seua vida, la seua meta i el vertader sentit del seu destí.

Mentre penjava i estenia el bacallà i les figues sobre la cambra i deixava pansir al sol el raïm blanc, se n'adonava, a poc a poc, que tots els elements tornaven a recuperar el seu lloc d'abans i que de la seua casa de sempre i llur simplicitat irradiaven aquesta senzilla manca de significat que exposava a l'aire totes les adversitats de l'home i totes les ferides que el temps i els anys anirien deixant assecar.

Entre el carrer Almoradí i el carrer del Sol, al peu de castell i al costat d'una

escola, trobem aquest petit hort que en compte d'estar situat al camp o a l'horta està immers en la realitat del poble, al costat de la casa del seu propietari, perquè els agricultors d'abans no tan sols s'estimaven la collita metafòricament sinó que s'hi instal·laven naturalment com a qualsevol compromís o a qualsevol maridatge.

Aquest petit hort representa l'atenció i la cura del que produeix la vida: una poesia a petita escala del que el temps del llaurador i la seua ciència confereixen a les senzilles espècies d'aquest jardí.

Els fruits d'aquesta horta ens parlen de l'amor per la casa, pel ruixat de la nit, per l'aigua fresca i sobretot per la complaença que el treball de l'home atorga a la seua persona caracteritzant la seua fesomia i arribant amb plenitud fins a l'expressió més profunda del seu cor. Per no pujar l'escala, el masover deixa que els nespres de l'arbre més grandiosos siguin menjats pels pardalets entre una coreografia d'ales bategades i branques que afegeixen un nou to al suau perfum d'aquest paradís. També la branca del llimoner on penja el cànter parla de com l'anatomia de l'arbre pot reproduir una petita part d'aquesta estructura que el suporta, i com en aquesta precisió genètica que adopten les formes vives després de molts empelts i esqueixos, hi ha també un creixement rítmic i acurat que produeix la precisa repetició de l'arbre en un fragment de si mateix. Si en cada ramificació i en cada àpex hi ha un arbre, és perquè també al

Foto 3. Hortet dels avis de Pipo (2008).

final de les coses està contingut el seu començament i en aquesta unió de formes contingudes unes en unes altres és on la intel·ligibilitat irregular de la realitat se'ns mostra matemàticament exquísida i delicada.

Foto 4. Els avis de Pipo a la porta (2007).

Els masovers d'aquest hortet ixen entre geranis i cadires de boga, a prendre el sol del matí a la porta, conformant així aquest decorat tan familiar i tan entranyable. Tots posen junts amb la complicitat afectuosa i tranquil·la dels que entenen la vida amb la necessitat d'una llarga companyia que els envolta i enriqueix. Mentre parlem de retrats, la dona amaga un secret dins de la casa que porta entre les mans com si fóra el petit tresor rescatat del fons del jardí.

Fa dos anys algun artista desconegut va veure aquesta mateixa escena dels dos masovers asseguts entre els geranis i va fer clandestinament una aquarel·la preciosa que emmarcà i penjà anònimament d'una de les cadires que deixen habitualment al carrer. Ella ensenya el quadre com si el paper que va representar aquell dia per l'artista sense nom, d'alguna manera, també tinguera lloc en aquest moment i és, pot ser així, en les trobades i els desacords que reiteren les nostres vivències com es conforma la certesa del que vivim. Mentre vivim no existeix el que vivim, és amb el pas del temps quan li donem a la realitat el paper que li pertoca. Mentre ella verbalitza aquesta història és quan apercebem la importància que té, perquè aquest moment encara no s'ha convertit en aquest present, i així amb el pas del temps que s'estructura en petits fragments compresos uns dins dels altres, és com s'instal·la una fotografia dins de l'altra i com el temps de la nostra existència juga amb nosaltres a ser unió de fragments.

Foto 5. Dones cosint al carrer Sant Emigdi (2007).

Foto 6. Dones cosint al carrer Sant Josep (1949).

Entre les imatges que coincideixen en el temps pot ser és aquesta, la de les dones que ixen a la porta del carrer Sant Emigdi a fer punt, randa o ganxet, la que podria correspondre precisament a la mateixa fotografia que el 1949 algú va fer tres carrers més avall de l'actual, concretament al carrer Sant Josep. Elles assegudes davant de les seues cases, simbolitzen les arrels i la tradició d'un poble però potser el que representen profundament i amb una desesperada insistència és una esperança de persistència, un anhel de continuïtat.

Encara que les identitats personals estan plenes de matisos, el carrer convida a la conversa i la companyia i amb l'al·lusió a les coses de casa,

l'esmorzar, el veïnatge o els fills, sembla que l'ésser humà es plena de narracions i d'històries per defensar. En aquest carrer el món existeix per ser embastat amb fil de cotó i el seu traçat discontinu sembla que també siga dibuixat mentre aquestes dones van brodant paraules com si enfilaren els fragments d'una joia perduda i rescatada una i mil vegades del fons marí.

Si ens fixem detingudament en aquests tresors de randes, tapets i labors artesanes, ens adonarem que la seua ordenació en l'espai conforma una estructura que sovint parteix d'un centre rodó seguit de cercles concèntrics i circumferències tangents. Aquest joc de cercles amb les seues variants s'assemblen molt al traçat d'un rosetó de vidre del pòrtic d'una catedral gòtica. Les formes polilobulars dels vitralls també es componen de particions i de la relació d'unes parts amb les altres, com a qualsevol estructura que trobem en la natura o com les estructures de les constel·lacions que contenen petites parts de l'univers.

Qui estima la vida potser ha d'estimar el joc dels boxets. Amb els boxets també es dibuixen petits recorreguts invisibles i circulars que conformen misteriosament la trama del fil en l'espai, com si foren vivències que sense estructura i amb una bellesa més commovedora que la dels vitralls gòtics acaben conformant tota una geometria.

Foto 7. Tio Nyoro cosint xarxa (1975).

El pescador també és el teixidor que ho sap tot, com la mar. Mentre repara la xarxa comprén perfectament com ha de funcionar l'estructura que està cosint dins la mar perquè tinga la resistència adequada per afrontar els corrents, però que també siga lleugera per deixar-se anar amb les onades quan estiga esperant l'arribada del peix.

Les mans del mariner estan fetes de sal i la bona fusta de les seues barques conté la història incommensurable de l'oceà. Quan el pescador descriu la seua professió, parla sobretot de la capacitat de l'home per la lluita contra el temps, de l'esforç per sortejar la tempesta amb no res, dels dies al vaixell, de les malalties al vaixell, del menjar al vaixell, de dormir al vaixell i finalment parla de la tornada a casa quan trepitja la terra amb força i els seus passos oscil·len i tremolen a causa de tanta fermesa.

De les imatges més belles que el pescador guarda de les nits, la que més li agrada és la de la xarxa de peixos d'argent que llueixen com estels al voltant del bot de llums. També se'n recorda del cel omnipresent que, en cada canvi d'estació, dibuixa el planisferi complet convidant a anar a buscar una nova estrella o una nova constel·lació. Però a vegades també s'imagina un semidéu o un mite del fons marí que elabora el mapa que cartografia el seu destí i que capritxosament fa i desfà la seua vida o la de la seua dona, quan especialment a ella la fa esperar en la voreta, mentre que la mar, entre totes les històries que s'emporta, li treu per sobre de tot la de l'esperança.

Si les coses que ens passen se'ns queden marcades al rostre, les imatges del que veiem són les que determinen la fesomia dels nostres ulls. El retrat és un gènere que caracteritza la persona perquè l'individu amb els seus trets protagonitza una combinació única que conforma la seua identitat en la natura i amb la condició fugaç que li atorga el temps. L'ésser humà es mostra doblement irrepetible.

Foto 8. Retrat Antonio el manquet (B. Movellán).

Tanmateix el bon retrat no és el que copia fidelment l'anatomia de l'individu en el pla, ni tan sols és el que virtuosament ens fa creure que aquella fotografia que el representa va més enllà d'una manifestació de la realitat. L'autèntic retrat és aquell que no dóna importància a la persona retratada, sinó que li la dóna a l'objecte de la seua mirada, per això en el rostre del tio Manquet, els seus ulls no tenen la tonalitat dels seus ulls sinó que adquireixen el color d'allò que mira, com si la seua mirada al llarg del temps submergida entre les aigües, ens parlara més del temperament de la mar que del mariner.

Foto 9. Coro IV (D. Pareja).

El pintor de la mar, com el pescador que la trafega, l'haurà d'abastar amb humilitat per comprendre la seua immensitat, i en aquest primer dibuix esvalotat però infinit, traçarà la dinàmica de les aigües marines, la geometria de les ones, les òrbites el·líptiques que es trenquen contra el cel i fins i tot la complexitat de la ressaca que desvetlla aquest univers de formes múltiples que es fan i es desfán mentre colonitzen els límits de la mar. Per pintar la mar haurem d'imitar la seua transparència que de tant en tant ens deixa entreveure els seus amagatalls: des del rastre abandonat milers d'anys per un cuc desconegut a la sorra del fons marí, fins els secrets que ens amaga dels naufragis i que s'emporta el temps fins a desaparèixer.

Foto 10. *Guardamar* 2002 (D. Pareja).

Encara que ho semble, el color de la mar no és el blau. Si la mar fos blava, mai no sabríem quin tipus de blau tindria: blau cobalt, blau prussià, blau turquesa, blau cian, blau ultramarí... I encara que trobarem el seu color aiguamar, mai no sabríem quina seria la proporció de pigment adequada per captar la intensitat precisa o la irradiació perfecta.

Per explicar la mar hem de pensar en quantes vegades el seu pintor l'haurà qüestionat, quantes haurà memoritzat la tonalitat exacta d'aquell instant en el temps, quantes vegades l'haurà contemplat canviant entre les nits o entre els diferents vents i fins i tot haurà qüestionat la impossibilitat del seu acabament quan la mar del lluny conforma amb el cel la perspectiva aèria que el fa desaparèixer amb l'horitzó.

La mar no ha d'omplir l'espai de la composició encara que la veiérem en tota la seua amplitud, ni tampoc el més pur dels seus tons ha de protagonitzar cromàticament la seua idiosincràsia, més bé l'hem d'envoltar de tonalitats sotmeses a valoracions grisenques perquè el seu blau enllueix els nostres sentits, o potser l'hauríem d'enquadrar entre les parets d'un carrer com si fos l'escenari d'un teatre perquè ens done temps a aturar-nos entre les seues cases i ens porte al misteri de la seua representació més secreta: aquella que existeix més que en la seua trobada, en el camí que ens porta fins a ell.

Al carrer principal, en una cantonada de la Plaça dels Pescadors, hi ha un divertit decorat del temps reflectit en una entranyable representació del poble de sempre interpretat per personatges d'ara i d'abans.

Foto 11. Trampantojo a la plaça de Pescadors (alumnes de l'academia).

Si el secret tècnic de qualsevol *trompe-l'oeil* consisteix a copiar la realitat fins a crear la il·lusió que allò representat és la mateixa realitat, el secret més profund d'açò consisteix a simular no sols l'espai arquitectònic fent una casa típica del poble amb gent que la transita, sinó a fer una rèplica de les persones i els veïns que al llarg del dia passen o viuen a la plaça i que tard o d'hora es trobaran amb el desdoblament de si mateixos en aquest mirall fictici que representen els seus retrats pintats.

Així, el cambrer del bar, el carter del barri o la venedora de peix amb la *saranda* es converteixen en el miratge que juga amb la nostra percepció arribant a crear una il·lusió que reverbera en el nostre pensament i fa d'aquests senzills actors els protagonistes quotidians dels esdeveniments filmats en el temps. Potser ja no hi ha dones que renten la roba a la porta amb aigua de pluja de l'aljub, però encara ens queda l'empremta del que aquesta petita acció va significar.

I així com als carrers encara podem olorar les nyores enfilades per les dones o ens podem seure en les cadires que conserven encara a les seues potes l'empremta del filet amb el seu fregament, podem construir la nostra història, amb la fascinació d'aquestes petites coses que ens converteixen en exploradors que quan arriben a una fotografia, a una vivència o a una randa artesana arriben en realitat al secret de tota una vida.

Amb la temàtica insondable d'un poble i amb les històries dels seus habitants podem acostar la literatura o l'art a la vida i també parlar del que no ens agrada, de les coses que tràgicament estan canviant i que fan

Foto 12. Carmen la moniata estenent la roba (2008).

que aquest context poètic i aquest paisatge ple d'històries de la mar i de la terra esdevinga cada vegada més fràgil i més impersonal. Per això, igual que els llauradors o mariners, també nosaltres hem d'estimar la fesomia de la nostra terra i així com cada fragment de natura exigeix d'un llaurador o d'un pescador que la compregui, també de l'art i de la seua capacitat de persuasió podríem fer justament una d'aquestes possibles ciències de la vida.

